

ОПОДАТКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ У КОНТЕКСТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ: ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

Н.І. Паляничко, В.Ю. Гром

*Інститут агроекології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)
e-mail: spalianychko@ukr.net; ORCID: 0000-0003-2230-9634
e-mail: vadimgrom@ukr.net; ORCID: 0009-0006-5461-6929*

У статті досліджено стан, проблеми та перспективи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників. Здійснено аналіз структурних елементів податкової політики. Підраховано податкове навантаження відносно, чистого прибутку, площі сільськогосподарських угідь і ріллі. Визначено недоліки спеціальних режимів оподаткування вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Розроблено напрями покращання механізму оподаткування сільськогосподарських виробників. Функціонування сільськогосподарських товаровиробників має передбачати різнопланову державну підтримку у фіскальній сфері, зокрема, надання певних пільг під час оподаткування. Досліджено взаємозв'язок між оподаткуванням сільськогосподарських підприємств та ефективністю їхньої діяльності у контексті забезпечення продовольчої безпеки держави, а також екологічні аспекти оподаткування, зокрема вплив оподаткування на стимулювання екологічно чистого виробництва й використання земельних ресурсів. Надано рекомендації щодо вдосконалення системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників із метою підвищення продовольчої безпеки та збереження екологічної стабільності. Авторами проаналізовано податкові ставки, пільги й обтяження, що стосуються сільськогосподарських підприємств, які впливають на їх фінансове становище та розвиток. У статті висвітлено основні аспекти, які визначають оподаткування аграрних виробників, а також враховано сучасні тенденції та перспективи в цій сфері. Дослідження дає можливість зрозуміти складні аспекти оподаткування, які впливають на сільське господарство, а також висвітлює можливі шляхи оптимізації податкового навантаження для підтримки стійкого розвитку аграрного сектору та звертає увагу на можливі стратегії оптимізації податкових платежів для сільськогосподарських виробників, спрямованих на підвищення їх конкурентоспроможності й витривалості у змінних умовах ринку. Ефективне ведення агробізнесу можливе лише за умови стабільності та прогнозованості податкового законодавства, що забезпечує оптимальне податкове навантаження на підприємства. Специфіка аграрної галузі вимагає особливих підходів до оподаткування суб'єктів господарювання цього сектору економіки. Відтак актуалізується проблема формування ефективної системи оподаткування діяльності підприємницьких структур в аграрному секторі економіки, зокрема задля забезпечення належного рівня продовольчої безпеки держави.

Ключові слова: *землі сільськогосподарського призначення, агробізнес, аграрна діяльність, податки та збори, податкове навантаження.*

ВСТУП

В умовах постійних змін у світі, пов'язаних із різноманітними політичними, економічними, соціальними процесами, питання забезпечення населення сільськогосподарською продукцією, й питання оподаткування сільськогосподарських товаровиробників набувають дедалі більшої важливості та актуальності. Ця тема є не лише економічною, а й соціальною,

адже вона впливає на долю мільйонів людей та формує економічний ландшафт країни загалом. У нашій статті ми розглянемо проблеми, з якими стикаються сільськогосподарські товаровиробники у сфері оподаткування, а також визначимо перспективи розвитку цієї галузі, зокрема шляхи сприяння стійкому економічному зростанню в сільському господарстві.

У контексті глибини міжнародної економічної інтеграції сучасні тенденції роз-

витку аграрного сектору свідчать про нагальну необхідність розв'язання проблем, пов'язаних із збалансованим розвитком підприємницьких структур та агробізнесу загалом. Здійснення господарської діяльності сільськогосподарськими товаровиробниками невід'ємно пов'язано з розмаїттям державної підтримки в податковій сфері, включаючи надання певних пільг у сфері оподаткування. Ефективне управління агробізнесом можливе лише за умови відкритості, прозорості, стабільності та ясності податкового законодавства, яке гарантує оптимальне податкове навантаження для підприємств. Система оподаткування сільськогосподарських підприємств залишається однією з ключових та найбільш складних компонентів податкової системи України. Зважаючи на специфіку аграрного сектору, необхідність спеціальних підходів до оподаткування суб'єктів господарювання цієї галузі залишається актуальною метою для вивчення проблеми та формування ефективної системи оподаткування в аграрному секторі економіки.

Мета дослідження — здійснення аналізу оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств, оцінка ефективності дії механізму оподаткування підприємств — виробників сільськогосподарської продукції, а також розробка пропозицій щодо посилення його регулювальної і стимулювальної функцій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед наукових праць, присвячених значеній проблематиці, можна виділити праці О. Николюк [2], Н. Паляничко [4], С. Данькевич [5], О. Дребот [6], та інших вчених, які присвячені висвітленню проблем і вдосконаленню податкового механізму оподаткування сільськогосподарських виробників: перегляду спеціального режиму оподаткування ПДВ та фіксованого сільськогосподарського податку, розробленню податкового інструментарію, що дає змогу знайти компроміс та одночасно захищати інтереси держави й сільгоспвиробників. Останні зміни до Податкового

кодексу України залишають невирішеними питання оптимізації податкового навантаження на виробників різних видів сільськогосподарської продукції, зокрема, проблеми спрощеної системи оподаткування зазначених виробників та скасування спеціального режиму оподаткування ПДВ.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методологічною основою дослідження є загальнотеоретичні методи наукового пізнання, фундаментальні положення і принципи економіки сільського господарства, що зазначені в працях вітчизняних вчених із проблем забезпечення збалансованого оподаткування сільськогосподарських виробників. Використано методи: *діалектичний метод пізнання* (для аналізу законодавчих та нормативних актів і наукових праць вчених щодо вказаної проблематики); *синтез і логічне узагальнення* (концептуальних основ необхідності й передумов стабільного та зрозумілого фінансово-економічного механізму оподаткування сільськогосподарського сектору економіки); *монографічний* (виявлення чинників удосконалення наявних та створення нових інструментів); *метод аналогій* (дослідження перенесення закономірностей розвитку одного процесу з певними поправками на інший процес); *статистичний метод* (ґрунтується на кількісних показниках, які дають можливість сформулювати висновок щодо необхідності раціонального оподаткування); *порівняльного аналізу* (аналіз найбільш актуальних проблем функціонування економічних і фінансових інструментів оподаткування сільськогосподарських товаровиробників); *кореляційного аналізу* (визначення співвідношення між статистичними показниками та виявлення чинників, які впливають на фактичний стан справ; співвідношення взаємозв'язків із прогнозованим вищезгаданим під дією певних чинників); *графічний*; *трендовий аналіз* (визначення основної тенденції динаміки показників); *абстрактно-логічний* (теоретичні узагальнення та формулювання висновків).

Інформаційну базу дослідження становлять матеріали та офіційні дані: Державної служби статистики України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державної податкової служби України; дослідження вітчизняних і зарубіжних учених із питань раціонального оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, матеріали власних досліджень.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

До війни сільське господарство України виробляло 10% ВВП, забезпечувало роботу 14% робочої сили та створювало 41% загального експорту. Урожай зернових та олійних культур у 2022 р. впав на 37% у річному обчисленні. Поряд із підвищенням цін на сировину, особливо на добрива та

дизельне паливо, зниження сільськогосподарського виробництва значно зменшило доходи фермерів. Площа посіву пшениці озимої в 2022 р. скоротилася на 25%, і багато аграріїв перейшли на олійні культури, що ще більше зменшило врожай та експорт зерна в Україні у 2023 р. Низькі обсяги експорту зерна, своєю чергою, посилюють глобальну продовольчу безпеку, викликаючи ризик того, що нинішня криза доступу до продовольства перетвориться на кризу доступності продовольства впродовж подальших кількох років. UKRAINE Rapid Damage and Needs Assessment February 2022 – February 2023. March 2023, the World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations [1].

Площа постраждалих сільськогосподарських угідь у 2022 р. становила 10 514,13 тис. га (*табл. 1*), а площа угідь,

Таблиця 1. Динаміка площі сільськогосподарських угідь, тис. га*

Region	До вторгнення 2021 р.	Доступні землі			2024 до 2021 р., %
		2022 р.	2023 р.	2024 р.	
Вінницька	2014,19	2014,19	2014,19	2014,19	100,0
Волинська	1047,49	1047,49	1047,49	1047,49	100,0
Дніпропетровська	2512,02	2512,02	2512,02	2512,02	100,0
Донецька	2046,43	736,71	736,71	736,71	36,0
Житомирська	1509,25	1297,95	1509,25	1509,25	100,0
Закарпатська	451,46	451,46	451,46	451,46	100,0
Запорізька	2242,60	583,08	583,08	583,08	26,0
Івано-Франківська	630,89	630,89	630,89	630,89	100,0
Київська	1855,88	1169,20	1855,88	1855,88	100,0
Кіровоградська	2032,20	2032,20	2032,20	2032,20	100,0
Луганська	1401,30	0	0	0	0,0
Львівська	1261,83	1261,83	1261,83	1261,83	100,0
Миколаївська	1993,88	1714,74	1934,07	1934,07	97,0
Одеська	2517,19	2517,19	2517,19	2517,19	100,0
Полтавська	2164,88	2164,88	2164,88	2164,88	100,0
Рівненська	926,36	926,36	926,36	926,36	100,0
Сумська	1696,84	509,05	1442,31	1442,31	85,0
Тернопільська	1050,68	1050,68	1050,68	1050,68	100,0
Харківська	2639,88	1425,53	1425,53	2111,90	80,0
Херсонська	1966,66	98,33	98,33	393,33	20,0
Хмельницька	1565,74	1565,74	1565,74	1565,74	100,0
Черкаська	1451,57	1451,57	1451,57	1451,57	100,0
Чернівецька	469,57	469,57	469,57	469,57	100,0
Чернігівська	2060,93	412,19	2060,93	2060,93	100,0
Україна	39509,68	28042,85	31742,16	32723,53	82,8

Примітка: узагальнено авторами за даними [2]; * без урахування тимчасово окупованої території АР Крим.

які у цьому році могли використовуватись у сільськогосподарській діяльності, сягала 32 924,0 тис. га, що на 26,04% менше порівняно із площею до початку повномасштабного вторгнення. У 2023 р. площа сільськогосподарських угідь збільшилась на 13,19%, у т. ч. за рахунок розширення ріллі та перелогів на 12,31%. Станом на початок 2024 р. площа територій України, придатних для ведення господарської діяльності, становила 48109,77 тис. га, тобто зросла на 16,78% порівняно із 2022 р. і на 2,83% відносно 2023 р. за рахунок деокупації частини областей [2].

Одночасно, за останні п'ять років спостерігається хоч і не значне, але стабільне зростання кількості юридичних осіб — сільськогосподарських підприємств (товаровиробників), що свідчить про розвиток бізнесу та посилення ролі сільськогосподарських товариств в економічному житті держави. Ця динаміка є своєрідним показником, індикатором зацікавлення до ведення бізнесу на території України, а також вказує на збільшення підприємництва, не зважаючи на всі наявні недоліки в законодавстві та регулюванні діяльності. Так, відповідно до відомостей наданих Державною службою статистики України (Держстат України), в період з 01.01.2020 по 01.01.2024 р., простежується послідовне підвищення зареєстрованих юридичних осіб — сільськогосподарських виробників (рис. 1). Якщо станом на 01.01.2020 р. загальна кількість зареєстрованих юридичних осіб в Україні, за видом економічної діяльності «Сільське, лісове та рибне господарство» становила 1 350 627, то станом на 01.01.2024 р. цей показник зріс до 1 495 879, або на 145 252 суб'єктів господарювання (на 10,75%).

За останні десятиліття спостерігається зростання інтересу до створення власних бізнесів. Підприємці, сприяючи інноваціям та конкуренції, розширюють економічний потенціал країни, а також створюють нові робочі

місця. Заохочення уряду та розвиток підприємницького середовища важливі для збільшення кількості юридичних осіб. Простіші процедури реєстрації бізнесів, податкові пільги та інші стимули роблять підприємство більш привабливим. Аграрний сектор економіки є важливим елементом економічної системи країни, сприяючи не лише забезпеченню продовольчої безпеки держави, але й соціально-економічному, політичному, міжнародному розвитку країни. Однак, оподаткування сільських господарств залишається актуальною та багатогранною проблемою, що потребує системного аналізу та ефективних, своєчасних рішень.

Податкові надходження мають бути спрямовані на стимулювання забезпечення прийняттого рівня екологічної безпеки з боку користувачів природними, зокрема земельними, ресурсами. Тобто, ці кошти повинні використовуватись лише за цільовим призначенням — спонукати платника податків до впровадження заходів з охорони навколишнього природного середовища [4]. Запровадження програм державної підтримки фермерських господарств шляхом спрощення системи оподаткування, пільгового кредитування, створення умов для використання державної інфраструктури, гарантування доступу до внутрішніх ринків збуту, підтримки експорту продукції сільськогосподарського виробництва сприятимуть підвищенню зацікавленості землекористувачів у забезпеченні збалан-

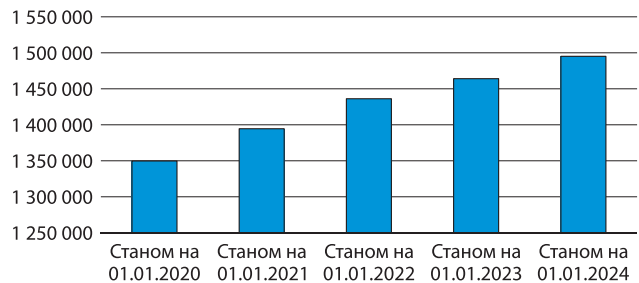

Рис. 1. Динаміка кількості зареєстрованих юридичних осіб в Україні за видом економічної діяльності «Сільське, лісове та рибне господарство»

Примітка: сформовано авторами за даними [3].

сованого рівня землекористування, відтворенню і збереженню родючості ґрунтів, а відтак і забезпеченню продовольчої безпеки [5].

В економічному аспекті продовольча система вважається стійкою, якщо діяльність кожного суб'єкта продовольчої системи створює переваги або економічну додану вартість для всіх категорій зацікавлених сторін: заробітна плата для працівників, прибутки для підприємств, покращання постачання продовольства для споживачів, податки для держави [6]. В контексті останнього, досягнення збалансованого рівня землекористування, зусилля з розбудови організаційно-економічних умов щодо забезпечення прийняттого рівня екологічної безпеки мають бути спрямовані на розв'язанні питань формування в Україні нової парадигми розвитку земельних відносин у контексті євроінтеграційних процесів [7]. Отже, у контексті інтеграції України у світове співтовариство, особливої ваги набуває розв'язання проблем оподаткування сільськогосподарських підприємств АПК України, як ключового сектору економіки країни, оскільки це визначає, значною мірою, продовольчу безпеку держави та добробут населення.

Податки, сплачені підприємствами до бюджетів усіх рівнів — один з основних економічних результатів їх роботи. За даними Державної фіскальної служби України сплата податків сільськогосподарськими товариствами (виробниками) за видом економічної діяльності (А — сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство) до Зведеного бюджету України з 2019 по 2023 рр. (табл. 2) за період з 2019–2021 рр. має тенденцію до зростання у всіх регіонах України. Втім, починаючи з 2022 р. позитивна динаміка сплати податків сільськогосподарськими товариствами залишилася лише в Дніпропетровській, Львівській, Одеській, Полтавській та Черкаській обл.

Якщо у 2021 р. у структурі сплачених податків сільськогосподарськими товариствами (виробниками) частка податку на додану вартість із вироблених в Україні това-

рив (робіт, послуг) становила 40,32% (рис. 2), то у 2023 р. ця частка зменшилася у 1,5 раза і сягала лише 26,6% (рис. 3).

Сьогодні уряд активно вживає заходів із підтримки АПК у вигляді дотацій, субсидій, пільгового кредитування та пільгового оподаткування. За допомогою найрізноманітніших важелів, зокрема податкових, держава підтримує дрібних і невеликих виробників. Такі інструменти діють у багатьох державах, де застосовують різні форми податкових та інших пільгових режимів — від податкових ставок єдиного сільськогосподарського податку до пільгового кредитування сільгоспвиробників, надання субсидій і встановлення гарантованих закупівельних цін та державних закупівель сільськогосподарської продукції. Пільгове оподаткування в розвинених країнах диференційоване: дрібний виробник користується пільговим режимом оподаткування, середній і великий — звичайним. Основні податкові пільги, якими держава підтримує аграріїв: зменшення оподаткованого доходу фермерів через прискорену амортизацію машин і обладнання; податкові кредити, податкові знижки на прибуток дрібного бізнесу і збиткових підприємств; система пільг при покупці нової техніки та використання нових технологій; податкові пільги на інвестиції в сільське господарство; податкові пільги на резервні та інші фонди [9].

Відносний показник податкового навантаження — сплати податків сільськогосподарськими товариствами (виробниками) за видом економічної діяльності (А — сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство) до Зведеного бюджету України у розрахунку на 1 га земель сільськогосподарського призначення, доступних до використання, загалом по Україні у 2023 р. зріс на 14,7% порівняно з 2021 р. (рис. 4). Значення абсолютного показника сплати податків сільськогосподарськими товариствами (виробниками) за цей самий період знизилося на 7,9%, а з урахуванням індексів інфляції зменшення становить майже 10%.

Податкове навантаження на 1 га земель сільськогосподарського призначення зрос-

Таблиця 2. Динаміка сплачених податків сільськогосподарськими товариствами (виробниками) за видом економічної діяльності (А – сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство) до Зведеного бюджету України, тис. грн*

Регіон	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2021 до 2019 р., %	2023 до 2021 р., %
Вінницька	3896057	4137399	4376407	3884712	4157631	112,3	95,0
Волинська	928659	1124239	1459020	1581700	1256257	157,1	86,1
Дніпропетровська	2986164	3840443	3772385	3250169	3916559	126,3	103,8
Донецька	1551136	1936957	1850660	876635	652033	119,3	35,2
Житомирська	2107322	2256094	2686276	2650762	2397010	127,5	89,2
Закарпатська	491993	458014	575128	664561	414763	116,9	72,1
Запорізька	2301343	2856489	2763228	922349	492755	120,1	17,8
Івано-Франківська	689558	743129	978734	980557	812223	141,9	83,0
Київська	3609336	3911265	4042130	3662171	4028833	112,0	99,7
Кіровоградська	3249906	3577675	3569155	3154621	3498257	109,8	98,0
Луганська	1179850	1466904	1578769	312866	7916	133,8	0,5
Львівська	1146654	1279230	1608079	1872497	1792905	140,2	111,5
Миколаївська	2126641	2191227	2239611	1541004	1978071	105,3	88,3
Одеська	2675114	2308181	2863595	2478648	3112682	107,0	108,7
Полтавська	4271938	4571702	4729531	4254908	4985205	110,7	105,4
Рівненська	1069653	1179411	1715898	1640357	1283866	160,4	74,8
Сумська	2919323	3360017	3690433	2875071	3039773	126,4	82,4
Тернопільська	1325037	1786865	2071109	1747547	1959704	156,3	94,6
Харківська	3101922	4143084	3929709	2117569	2648929	126,7	67,4
Херсонська	1772846	2206085	2287970	511844	179685	129,1	7,9
Хмельницька	2457503	2693112	2944379	2962729	2873123	119,8	97,6
Черкаська	3862090	4130460	4657534	4511341	4832536	120,6	103,8
Чернівецька	549944	654892	702561	645920	548995	127,8	78,1
Чернігівська	2549578	3079799	3562300	2738221	3003856	139,7	84,3
Україна	57127609	64291758	69097738	54927901	63653511	121,0	92,1

Примітка: узагальнено авторами за даними [8]; * без урахування тимчасово окупованої території АР Крим.

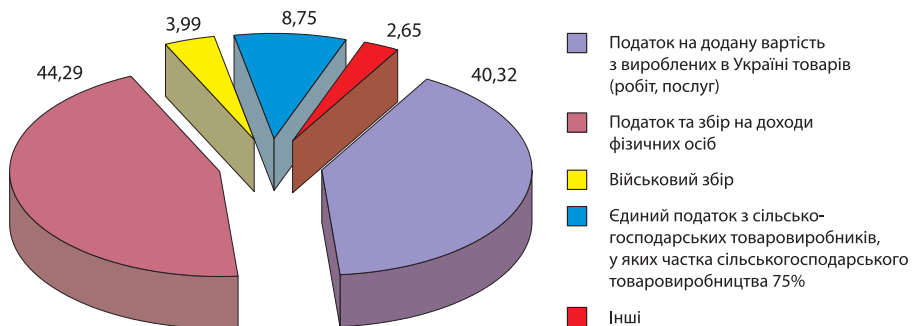

Рис. 2. Структура сплачених податків сільськогосподарськими товариствами (виробниками) за видом економічної діяльності (А – сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство) до Зведеного бюджету України у 2021 р., %*

Примітка: узагальнено авторами за даними [8]; * без урахування тимчасово окупованої території АР Крим.

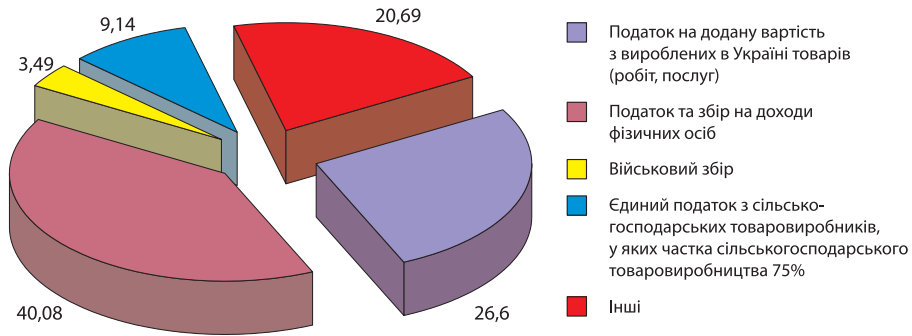

Рис. 3. Структура сплачених податків сільськогосподарськими товариствами (виробниками) за видом економічної діяльності (А – сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство) до Зведеного бюджету України у 2023 р., %*

Примітка: узагальнено авторами за даними [8]; * без урахування тимчасово окупованої території АР Крим.

тало значно швидшими темпами, ніж абсолютний показник, що свідчить про певний дисбаланс рівня оподаткування. Також податкове навантаження на 1 га земель сільськогосподарського відзначається нерівномірністю за регіонами України. Існуюче фіскальне регулювання сільськогосподарського землекористування зумовлюється необхідністю посилення функції наповнення бюджету.

Необхідно запроваджувати інструменти державної підтримки для сільських господарств, зокрема податкові пільги, що дадуть змогу зменшити фінансовий тиск та сприятимуть розвитку бізнесу. Підтримка розвитку підприємств агропромислового комплексу (сільськогосподарських виробників) передбачається також у напрямках здешевлення та надання кредитів фермерським господарствам; підтримка

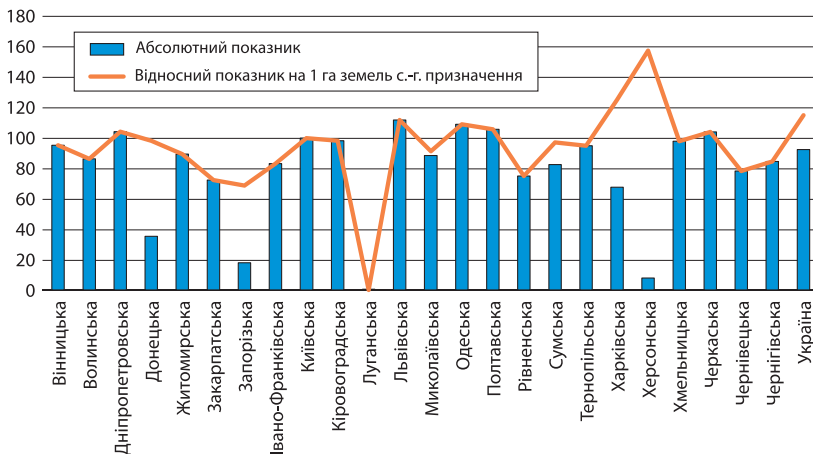

Рис. 4. Темпи зміни сплати податків сільськогосподарськими товариствами (виробниками) за видом економічної діяльності (А – сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство) до Зведеного бюджету України за період 2021–2023 рр., %*

Примітка: узагальнено авторами за даними [2; 8]; * без урахування тимчасово окупованої території АР Крим.

закладання молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними; допомога тваринництву; компенсації вартості техніки та обладнання; фінансова підтримка сільгоспвиробників. Дотації як засіб підтримки сільгоспвиробників мають бути більш різноманітними у своїй направленості [10]. На сучасному етапі, враховуючи існуючий в Україні бюджетний дефіцит на тлі еколого-економічної кризи, найбільш активно можуть бути застосовані інструменти як прямого, так і опосередкованого стимулювання, а також за рахунок накопичених підприємствами-товаровиробниками власних ресурсів. Це може реалізовуватися на основі пільгового режиму оподаткування та кредитування доходів фізичних або юридичних осіб [11].

Для розв'язання проблем оподаткування сільськогосподарських товаровиробників необхідно розглядати перспективи розвитку та запроваджувати відповідні заходи. Одним із шляхів може бути реформа податкової системи для зниження податкового тягаря на аграрний сектор. Це сприятиме стимулюванню інвестицій, підвищенню конкурентоспроможності та позитивно впливатиме на розвиток сільського господарства, особливо в умовах воєнного стану.

ВИСНОВКИ

Проблема оподаткування сільськогосподарських товаровиробників в Україні по-

требує комплексного підходу та системних змін. Забезпечення справедливого та збалансованого оподаткування є ключовим для сталого розвитку аграрного сектору, а відтак, і забезпечення продовольчої безпеки. Реформи в сфері податкової політики, спрямовані на стимулювання інвестицій та полегшення фінансового тягаря на сільські господарства, повинні стати першочерговими заходами для нового етапу розвитку українського сільськогосподарського сектору.

Збалансована система оподаткування може стимулювати інвестиції, модернізацію та технологічний прогрес в аграрній галузі. Також важливо розглядати можливість надання сільськогосподарським товариствам пільг та стимулів для зменшення фінансового тягаря та сприяння їхньому стабільному функціонуванню. Сільське господарство має свою унікальну специфіку, і система оподаткування має враховувати ці особливості. Особливо важливо, в контексті євроінтеграції узгоджувати податкову політику з європейськими стандартами й нормами, переймати корисний та перевірений досвід інших країн, щоб стимулювати розвиток аграрного сектору і забезпечити підтримання його конкурентоспроможності на світовому рівні. Загалом, ефективне та справедливе оподаткування сільськогосподарських товариств в Україні є ключовим чинником для сталого розвитку аграрного сектору та забезпечення продовольчої безпеки країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment February 2022 — February 2023. March 2023, the World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-03/P1801740d1177f03e0ab180057556615497.pdf>.
2. Николук О., Пивовар П., Назаркіна Р. та ін. Динаміка земельного фонду: як змінилися земельні ресурси України після 24 лютого 2022 року; Центр досліджень продовольства та землекористування (KSE Агроцентр). URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/03/Agroviglyad_2_ukr.pdf.
3. Державна служби статистики України: відповідь на запит на отримання публічної інформації (лист від 29.01.2024 № 15.1.3-22/196Pi-24).
4. Паляничко Н.І., Фурдичко О.І. Детермінанти фінансового забезпечення збалансованого рівня сільськогосподарського землекористування. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки.* 2017. № 1. С. 23–33.
5. Даникевич С.М., Дребот О.І., Паляничко Н.І. Фінансово-економічний механізм збалансованого використання земель лісгосподарського призначення (на прикладі Малого Полісся України): моногр. / за ред. О.І. Дребот. Київ: Аграрна наука, 2023. 415 с.
6. Дребот О.І., Бендасюк О.О., Палапа Н.В., Паляничко Н.І., Тараріко О.Г. та ін. Продовольча та екологічна безпека України в умовах воєнного стану: моногр. / за ред. О.І. Дребот. Київ: Видавництво

- НУБіП України, 2022. 266 с. URL: https://www.agroeco.org.ua/wp-content/uploads/Publications/Monography/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%87%D0%B0%20_%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0.pdf.
7. Паляничко Н.І. Удосконалення еколого-економічного механізму впровадження ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні. *Вісник аграрної науки*. 2017. № 3. С. 73–78. DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk201703>.
 8. Державна податкова служба України: відповідь на запит на отримання публічної інформації (лист від 26.01.2024 № 203/ЗП/99-00-19-03-02-10).
 9. Продовольча безпека: світові тенденції та можливість агропродовольчого комплексу України: моногр. / за ред. Л.В. Шинкарук. Київ: НУБіП, 2022. 306 с. URL: [chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2022_monografiya_prodovolcha_bezpeka.pdf](https://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2022_monografiya_prodovolcha_bezpeka.pdf).
 10. Koptieva H. and Chernyuk P. Taxation of small businesses in Ukraine. *Проблеми соціально-економічного розвитку підприємств: XI Міжнар. наук.-практ. конф.* Харків: ТОВ «Планета-Прінт». 2018. С. 16.
 11. Паляничко Н.І. Фінансово-економічне забезпечення збалансованого використання земельних ресурсів України / за ред. О.І. Фурдичка. Київ: ДІА, 2017. 240 с.

REFERENCES

1. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment February 2022 — February 2023. March 2023, the World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023_03/P1801740d1177-f03c0ab180057556615497.pdf [in English].
2. Nikoljuk, O., Pyvovar, P., Nazarkina, R. et al. (2022). Dynamika zemel'noho fondu: yak zminyls' zemel'ni resursy Ukrainy pislja 24 lyutoho 2022 roku [Dynamics of the land fund: how the land resources of Ukraine changed after February 24]. URL: [chrome extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/03/Agroviglyad_2_ukr.pdf](https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/03/Agroviglyad_2_ukr.pdf) [in Ukrainian].
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2024). *Vidpovid' na zapyt na otrymannya publichnoyi informatsiyi [Response to the request for public information]*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Palyanychko, N.I. & Furdychko, O.I. (2017). Determinanty finansovoho zabezpechennya zbalansovanoho rivnya sil's'kohospodars'koho zemlekorystuvannya [Determinants of financial provision of a balanced level of agricultural land use]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu im. V.V. Dokuchayeva — Bulletin of Kharkiv National Agrarian University named after V.V. Dokuchaeva, 1*, 23–33 [in Ukrainian].
5. Dankevich, S.M., Drebot, O.I. & Palyanychko, N.I. (2023). *Finansovo-ekonomichnyy mekhanizm zbalansovanoho vykorystannya zemel' lisohospodars'koho pryznachennya (na pryklad Maloho Polissya Ukrainy): monohrafiya [Financial and economic mechanism of balanced use of forestry lands (on the example of the Small Polissia of Ukraine): monograph]*. Kyiv: Ahrarna nauka [in Ukrainian].
6. Drebot, O.O. (Ed.), Bendasyuk, O.O., Palapa, N.V., Palyanychko, N.I., Tarariko, O.H. et al. (2022). *Prodovol'cha ta ekolohichna bezpeka Ukrainy v umovakh voyennoho stanu: monohrafiya [Food and ecological security of Ukraine under martial law: monograph]*. Kyiv: NUBIP. URL: https://www.agroeco.org.ua/wp-content/uploads/Publications/Monography/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%87%D0%B0%20_%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0.pdf [in Ukrainian].
7. Palyanychko, N.I. (2017). Udoskonalennya ekoloho-ekonomichnoho mekhanizmu vprovadzheniya rynku zemel' sil's'kohospodars'koho pryznachennya v Ukrainy [Improvement of the ecological and economic mechanism of the introduction of the agricultural land market in Ukraine]. *Visnyk ahrarnoyi nauky — Herald of Agrarian Science*, 3, 3–78. DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk201703> [in Ukrainian].
8. Derzhavna podatkovna sluzhba Ukrainy (2024). *Vidpovid' na zapyt na otrymannya publichnoyi informatsiyi [Response to a request for public information]*. Kyiv [in Ukrainian].
9. Shinkaruk, L.V. (Ed.). (2022). *Prodovol'cha bezpeka: svitovi tendentsiyi ta mozhyvosti ahroprodovol'choho kompleksu Ukrainy: monohrafiya [Food security: global trends and opportunities of ukraine's agriculture complex: monograph]*. URL: [chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2022_monografiya_prodovolcha_bezpeka.pdf](https://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2022_monografiya_prodovolcha_bezpeka.pdf) [in Ukrainian].
10. Koptieva, H. & Chernyuk, P. (2018). Taxation of small businesses in Ukraine. *Problemy sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku pidpryemstv: Tezy XI mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiyi [Problems of socio economic of enterprises: Abstracts of the XI international scientific and practical conference]*. (pp. 16). Kharkiv [in Ukrainian].
11. Palyanychko, N.I. & Furdychko, O.I. (Ed.). (2017). *Finansovo-ekonomichne zabezpechennya zbalansovanoho vykorystannya zemel'nykh resursiv Ukrainy [Financial and economic provision of balanced use of land resources of Ukraine]*. Kyiv: DIA [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 01.04.2024